

УДК 340:004

ЮДКОВА К.В., аспірант НДШ НАПрН України,
викладач кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності НТУУ “КПІ”

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ”

Анотація. Однозначність та повнота правового регулювання окремих груп суспільних відносин щодо створення і використання інформаційних технологій залежить від однозначності визначення та подальшого його тлумачення. В статті проаналізовано підходи до визначення поняття “інформаційні технології”.

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційні відносини, визначення, понятійно-категоріальний апарат.

Аннотация. Однозначность и полнота правового регулирования отдельных групп общественных отношений в сфере создания и использования информационных технологий зависит от однозначности определения и дальнейшего его толкования. В статье проанализированы подходы к определению понятия “информационные технологии”.

Ключевые слова: информационные технологии, информационные отношения, определения, понятийно-категориальный аппарат.

Summary. Unambiguity and completeness of legal regulation of certain groups of public relations due to the creation and use of information technologies depends on the unique determination and its subsequent interpretation. The article provides the approaches to the definition of “information technologies”.

Keywords: information technologies, information relations, definitions, categorical apparatus.

Постановка проблеми. В національному законодавстві зберігається ситуація невизначеності понятійно-категоріального апарату в інформаційному праві. Термінологічна невизначеність в праві призводить до можливості подвійного тлумачення понять. А в тих випадках, коли поняття, терміни є визначальними не тільки для позначення сфери чи зони правового регулювання, а й для виокремлення з-поміж інших специфічного об'єкта правового регулювання, – недостатня чіткість визначення призводить до плутанини на етапі правозастосування, невірному тлумачення як органами державної влади, так і іншими суб'єктами правовідносин, як-то фізичними та юридичними особами. Зокрема, єдині нормативно-правові дефініції поняття “інформаційні технології” відсутні в українському законодавстві. І, як результат, відсутня система комплексного адекватного правового забезпечення названої категорії. Крім того, нечіткість нормативного підходу призводить до неможливості в деяких випадках виокремити об'єкт “інформаційні технології” з-поміж інших однорідних об'єктів за суттю або об'єктів, чиє позначення має лінгвістичну схожість, наприклад: “технології в інформаційній сфері”, “інформаційно-комунікаційні технології”, “технології збереження та захисту інформації” тощо.

Певною мірою і через відсутність єдиної системи термінологічного апарату спостерігається ситуація, коли нормативно-правові акти не відповідають складності та багатоаспектності тих реальних процесів і явищ, поява та існування яких має великий вплив на розвиток всього суспільства. Так, в нормативно-правових документах дуже часто поняттю “інформаційна технологія” надається визначення через поняття “інформаційна система”. Крім того, в методичній, науковій літературі існує триєдиний

підхід до інформації, технологій і систем, як пов'язаних і нерозривних, що зумовлює визначення правового режиму для всієї вказаної групи. Цей принцип діє і у відносинах, пов'язаних безпосередньо з інформаційними технологіями, а також утвореними на їх базі інформаційними системами.

Метою статті є аналіз основних підходів до визначення поняття “інформаційна технологія”.

Виклад основного матеріалу. На жаль, в нормативно-правовому просторі відсутнє не тільки їх визначення, але й склад, класифікації, умови та фактори існування, методи та засоби регулювання, система впровадження, тобто не встановлено єдиного особливого правового порядку їх регулювання. А через відсутність загального визначення відсутній особливий порядок регулювання, комплекс правових засобів досягнення конкретного результату, тобто – правовий режим [1, с. 244].

За визначенням Алексєєва С.С. правовий режим можна розглядати як своєрідний збільшений блок у загальному арсеналі правового інструментарію, що з'єднує в єдину конструкцію певний комплекс правових засобів [1, с. 243].

Якщо приводити попереднє узагальнене визначення, то можна погодитися із думкою Яновського О.М., що інформаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечують збір, зберігання, обробку, виведення і поширення інформації для зниження трудомісткості процесів використання інформаційних ресурсів, підвищення їх надійності та оперативності [2, с. 16].

Багато авторів у вітчизняній літературі при визначенні таких понять як то “інформаційні технології”, “комп'ютерні технології” намагаються визначити їх через схожості або відмінності самих понять або, взагалі, при визначенні одного з них не згадують про інше, тобто дається, наприклад, досить довільне трактування таких понять. Все частіше під “інформаційними технологіями” розуміють “комп'ютерні технології”, що є підходом до звуження поняття.

Згідно з визначенням ЮНЕСКО, інформаційна технологія – це комплекс взаємозалежних, наукових, технологічних, інженерних дисциплін, що вивчають методи ефективної організації праці людей, зайнятих обробкою і зберіганням інформації; обчислювальну техніку і методи організації і взаємодії з людьми і виробничим устаткуванням, практичні додатки, а також пов'язані з усім цим соціальні, економічні і культурні проблеми [3]. Тобто, ми можемо зробити висновок, що за даним визначенням інформаційні технології об'єднують велику взаємопов'язану групу, систему відносин в сфері соціально-культурного життя людей, а також питання вирішення виникаючих проблем за допомогою нових знань.

При цьому Г. Поппель визначав інформаційні технології як використання обчислювальної техніки та систем зв'язку для створення, збору, передачі, зберігання, обробки інформації для всіх сфер суспільного життя [4].

Необхідно звернути увагу, що існують визначення інформаційних технологій, в яких зовсім відсутнє посилання на комп'ютери, так, наприклад, інформаційна технологія – сукупність конкретних засобів, за допомогою яких людина виконує різноманітні операції з обробки інформації в усіх сферах своєї життєдіяльності [5].

Інформаційна технологія – це представлене в проектній формі (тобто у формалізованому вигляді, придатному для практичного використання) концентроване вираження наукових знань і практичного досвіду, що дозволяє раціональним чином організувати той чи інший досить часто повторюваний процес [6].

Таким чином, в літературі зустрічаються визначення інформаційних технологій як через технічні їх властивості, так і через відношення інформаційних технологій до різних сфер суспільного життя.

Якщо оперувати виключно нормативними визначеннями, то можна дійти висновку, що сучасна нормативна база не містить чітких визначень вказаного поняття.

Пропонуємо декілька нормативних визначень даного поняття. Так, відповідно до ч. 8 ст. 5 Закону України “Про Національну програму інформатизації” інформаційна технологія – цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [7]. Тобто, за основу, на якій базується визначення інформаційної технології береться поняття інформаційних процесів, тобто сукупності дій, пов’язаних із створенням, обробкою, передачею, зберіганням і знищенням інформації.

Відповідно до ч. 8 ст. 1 Угоди про правовий режим інформаційних ресурсів Прикордонних військ держав-учасниць СНД інформаційні технології – сукупність методів, способів, прийомів і засобів обробки документованої інформації і регламентованого порядку її застосування [8]. Тобто, поняття “інформаційні технології” використовується вже у множині і за базис визначення взято не тільки інформаційний процес, але й регламентацію порядку подальшого впровадження інформації в безпосередні суспільні відносини, – використання інформації.

Відповідно до визначення, що запропоноване в проекті Закону України “Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України”, інформаційні технології – матеріалізовані на базі інформаційної інфраструктури види, способи і методи діяльності та застосування технічних засобів, призначені для створення, накопичення, зберігання, поширення та використання інформації [9].

Наприклад, міжнародним стандартом ISO/IEC 38500:2015 “Управління інформаційними технологіями в організаціях” інформаційні технології визначаються як ресурси, необхідні для збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації [10]. Крім того, в стандарті прямо зазначено, що цей термін також включає в себе “комунікаційні технології” і складений термін “інформаційні та комунікаційні технології”.

Однак, усі визначення результують одне важливе твердження: інформаційні технології є способом роботи з інформацією.

Крім того, при визначенні необхідності регулювання суспільних відносин, що пов’язані і інформаційними технологіями, постає необхідність розділення статусу, а і відповідно правового режиму, цих відносин на два окремих напрями. Такий розподіл зумовлений різною направленістю та змістом суспільних відносин, оскільки в першому напрямку об’єктом правового регулювання виступають суспільні відносини, пов’язані із створенням інформаційних технологій та засобів їх забезпечення, а в другому – суспільні відносини, пов’язані із подальшим використанням інформаційних технологій.

Таким чином, при визначенні правового режиму є два глобальні напрями:

1. Правове регулювання суспільних відносин, пов’язаних із створенням інформаційних технологій та засобів їх забезпечення. Засобами забезпечення інформаційних технологій виступають автоматизовані системи та їх мережі, технічні засоби, програмне забезпечення, лінгвістичні засоби. Таким чином, при побудові системи правового регулювання відносин в названих сферах необхідним є створення синтетичного сету правових норм з різних галузей: захист прав інтелектуальної власності, міжнародного права, інституту регулювання трансферу технологій та ін.

2. Правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із використанням інформаційних технологій. Інформаційні технології широко застосовуються майже в усіх сферах суспільного життя, що в свою чергу призвело до виокремлення в міжнародному правовому середовищі окремого напрямку – право інформаційних технологій (англ. – IT-Law). IT-Law є гармонійною частиною загальної правової науки, що має свою теоретичну базу та загальний інструментарій.

Існує припущення, що основним завданням IT-Law є вироблення ефективних правових норм, а також ідей та наукових положень як результатів аналітичних розробок, що направлені на поліпшення розуміння того, які суспільні відносини є предметом IT-Law, яким чином їх необхідно врегульовувати, а також, які технічні засоби повинні при цьому застосовуватися.

Національне законодавство містить розрізнену сукупність правових норм, що регулюють використання інформаційних технологій в окремих галузях юридичної діяльності, зокрема, в процесі законотворчої, судової, правоохоронної діяльності, організації інноваційної діяльності підприємств, в сфері захисту персональних даних тощо. Найзагальнішу мету такого врегулювання фактично встановлено в дефініції поняття “інформатизація” в Законі України “Про Концепцію Національної програми інформатизації”. Так, інформатизація – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, створених на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [11].

Прийнято виділяти два основні типи інформаційних потреб:

- поточні, тобто прагнення людини задовольнити притаманне бажання “знати все”;
- конкретні (спеціальні) потреби, які полягають в прагненні отримати інформацію, необхідну для вирішення окремої задачі – дослідницькій, професійній, управлінській і т.п. В такому випадку автоматично виникають питання захисту інформації, обмеження доступу до інформації, відповідальність тощо, тобто необхідність компонування правових норм задля досягнення єдиного результату.

Висновки.

Підсумувавши зазначене вище, можна дійти висновку, що, основною як метою так і, як не дивно, головною проблемою правового регулювання всіх існуючих способів роботи з інформацією є визначення межі, коли правове регулювання з достатньо-необхідного перетвориться в нав'язливо-бюрократичне, що є абсолютно недопустимим в розрізі такого об'єкта як інформаційні правовідносини.

Таким чином, одним із способів відповіді на питання: які відносини потребують безпосереднього правового регулювання, а також встановлення межі регулювання, – є проведення інвентаризації наявної бази з метою визначення прогалін та подальшого вироблення рекомендацій вдосконалення законодавства України.

З метою уникнення протиріч як в нормативній базі, так і у визначеннях, що пропонуються різними фахівцями, пропонується надання визначення поняттю “інформаційні технології” з урахуванням того, на вирішення яких задач спрямовані інформаційні технології:

- інформаційні технології глобального типу, які об'єднують собою методи і і способи формалізації інформаційних ресурсів та використовуються суспільством;

- інформаційні технології, які є платформою для подальшого використання конкретних інформаційних технологій або використовуються в окремих галузях виробництва, науки тощо;
- спеціальні інформаційні технології, що направлені на вирішенні конкретних завдань, як то планування, облік, аналіз на базі “платформених” інформаційних технологій.

Використана література

1. Алексеев С.С. Теория права. – М. : Издательство БЕК, 1995. – 320 с.
2. Яновский А.М. Информационное обеспечение развития предприятия в условиях рыночной экономики // Научно-техническая информация. – 1997. – Сер. 1. – № 3. – С. 16-18.
3. Информационные технологии в управлении предприятием. – Режим доступа : <http://psy.tsu.ru/hrm.pdf>
4. Harvey L. Poppel, Bernard Goldstein // Information technology : the trillion-dollar opportunity : McGraw-Hill, 1987. – Режим доступа : http://books.google.com.ua/books/about/Information_technology.html?id=xPyiWvji2lAC&redir_esc=y
5. Информационные технологии. Защита информации. – Режим доступа : http://lab314.brsu.by/sil/sil_IT/sil_IT/sil_theory/sil_t1.htm
6. Гапоненко А.Л., Орлова Т.М. Управление знаниями. Как превратить знания в капитал. – Режим доступа : http://qame.ru/book/management/upravlenie_znaniyami_kak_prevratit_znaniya_v_kapital.pdf
7. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.
8. Угода про правовий режим інформаційних ресурсів Прикордонних військ держав-учасниць СНД від 25.11.98 р. – (Міжнародний документ). – Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_344
9. Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України : проект Закону України. – Режим доступа : <http://uacm.kharkov.ua/ukr/index.shtml?ulaws/usuветr.htm>
10. Управління інформаційними технологіями в організаціях (Governance of IT for the organization) : ISO/IEC 38500:2015. – (Міжнародний стандарт). – Режим доступа : <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:38500:ed-2:v1:en>
11. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.98 р. № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.

Стаття рекомендована для публікації к.т.н., доцентом, с.н.с. Фурашевим В.М.

~~~~~ * * * ~~~~~